

„Viszem a bankot, viszem a pálmát”

PUBLICISZTIKA - LXV. évfolyam, 14. szám, 2021. április 9.

„apuka titkát anyuka aranyát”

Nincs két hónapja, hogy a „vagyonkimentő alapítványok” elszaporodása kapcsán azt találtam leírni, annyi állami tulajdon van még, amit magánkezekbe lehet adni, hogy várhatóan továbbfejlesztik a rendszert¹ (*Tájékos napok, ÉS, 2021/6., febr. 12.*). És íme, a nem felsőoktatási célú társaságokat (Batthyány Lajos, Mathias Corvinus, Millenáris Alapítvány) több száz milliárddal megtámogató rendelkezések példáját követve egymás után terjesztik be az állami vagyont magántulajdonná konvertáló törvényeket. A hivatalosan a „közfeladatot ellátó közérdekű vagyonkezelő alapítványokról” szóló, (mellékletei nélkül) 18 oldalas új törvény, amely részben felváltja a 2019-ben hozott és azóta többször módosított 7 oldalas törvényt a „sima” vagyonkezelő alapítványokról, adja meg az eddigi összes átszilipelt egyetem és újonnan létrehozott, most már ezermilliárdokban mérhető vagyonnal ellátott további szervezet tulajdoni és működési keretét.

A nemzetgazdaság Simicska utáni korszakának ötletgazdái ezt az eszközt dolgozták ki mint a közvagyon feletti ellenőrzés eltüntetésének és ezzel a közpénzekekről való kíváncsiszkodás elfojtásának kiváló lehetőségét. Az illetékes miniszter által kinevezett kuratóriumok (Km.) és felügyelőbizottságok (FB) 2022. január 1-től alapítói jogokkal rendelkeznek majd, tehát kívülről az égvilágon senki nem korlátozhatja vagy vizsgálhatja a tevékenységüket. Egyedül az alapító vagy a Km. és FB által felkért vagyonellenőr emelhet kifogást, ha véletlenül nem lenne megelégedve az illető alapítvány közcélú tevékenységével.

Ugyanakkor gondoskodtak arról, hogy vagyonellenőr ne csak akármilyen könyvvizsgáló, ügyvéd vagy ilyen profilú cég lehessen, hanem akár parlamenti képviselő vagy köztisztviselő, sőt bárki „szakirányú felsőfokú végzettséggel bíró” magánszemély is. A most benyújtott 19 önálló törvényt tartalmazó javaslatcsomagban öt olyan szervezet létrehozása szerepel, amelyeknek a felsőoktatáshoz nincs közük, viszont jelentős mértékű állami tulajdonú, vagyis közvagyon átcsoportosítását eredményezik. Köztük van a „lex Demeter Szilárd”, amely a nagy hatalmú főigazgató kezébe adott kultúratámogató kft.-ket és ingatlanokat, köztük a Zichy-kastélyt magánosítja, a „lex Lázár János”, amely a mezőhegyesi állami ménesgazdaságot privatizálja,² vagy a „lex MOL”, amely az olajcég maradék állami részvényvagyonát adja az alapítvány kezébe, anélkül azonban, hogy az alapítvány célját, azaz közfeladatát a rá vonatkozó törvényben meghatározná.³

Hosszan lehetne idézni a Stumpf István kormánybiztos által megígért „sui generis” törvény indoklását, de elégedjünk meg néhány kiemeléssel. *„A közfeladatot ellátó közérdekű vagyonkezelő alapítványok a mindenkori kormányzattól független, magánjogi formában biztosítják a társadalom számára kiemelten fontos közérdekű céljaik megvalósítását. (...) A 21. század harmadik évtizedének elejére az ellátandó közfeladatok sokszínűsége és dinamikus változása az állam szerepvállalásának újragondolására késztet, a közösségi célok leghatékonyabb elérését szem előtt tartva. Ennek szellemében a törvényhozó olyan új jogintézmény szabályrendszerét alakítja ki, amely egyszerre képes igazodni a társadalmi, gazdasági és kulturális élet gyors változásaihoz, valamint biztosítja a közfeladat-ellátás kívánt szintjét.”*

Boldogabb országokban gazdag magánemberek hoznak létre ilyen közcélú alapítványokat a saját vagyonukból. Nálunk ez fordítva történik: a közvagyonból magánjogi társaságokat alapítanak, hogy az egyébként az állam által ellátandó közfeladatokat azok magukra vállalják. A kormány ezzel mintegy elismeri, hogy alkalmatlan egyik alapfeladata ellátására, ezért a kultúrát és a felsőoktatást privatizálják, de úgy, hogy az állam továbbra is kénytelen önteni a pénzt e területekre, amit a törvény kifejezetten elő is ír

neki.

„viszem a jófiút”

Tagadhatatlan, hogy az újabb változások robotosa Palkovics miniszter helyett Stumpf kormánybiztos lett. Korai lenne ebből arra következtetni, hogy az ITM-miniszter háttérbe szorult, bár vannak, akik a kegyvesztettségéről fantáziálnak. El kell azonban ismerni, hogy Stumpf István nem tart a nyilvános szereplésektől, valamint jobb kommunikátor is nála, sőt a nyilvános vitát is vállalja, ami a NERializmus elmúlt évtizedében kivételszámba ment.

Megjelent ugyanis a kormánykritikus tudósokat tömörítő Stádium 28 Kör március 26-i zoom-vitáján az egyetemi tulajdonváltás egyedüli képviselőjeként, illetve pártolójaként, és tisztességgel igyekezett megválaszolni a feltett kérdéseket, ami jóval több, mint amit a felsőoktatásért felelős bármelyik vezető a parlamenten kívül tett eddig.⁴ Mindamellet, amit mondott, abban maradt éppen elég homályos pont.

Azzal kezdte, hogy a felsőoktatás átalakításra szorul, mert rosszul áll a „tudásért folytatott harcban”, elvesztette versenyképességét. Érdekes, hogy a 11 éve változatlan elveket, de ha olyanjai nincsenek is neki, ugyanazt a gyakorlatot követő kormányzat a kezdeti, húsba vágó elvonások, majd a versenyképtelen kedvenceknek (NKE, TE) való osztogatások után ezt most fedezi fel, amikor elkezdi dőlni a pénz az EU-ból a tudományba és a felsőoktatásba. Amit Stumpf úgy prezentál, mintha a kormány döntött volna az EU-tól származó forrásoknak a felsőoktatásba való átcsoportosításáról, holott az irányt maga az EU jelölte ki.⁵

Ami a versenyhátrányt illeti, valamint állítólagos lemaradásunkat még a közép-európai mezőnyben is, amit egyébként valóban igazol a bécsi, a varsói, a krakkói és a prágai egyetem előkelőbb helyezése, az részben magyarázható az említettek jóval nagyobb méretével, ami a rangsorok szempontjai között kiemelt szerepet játszó tudományos teljesítményben is megmutatkozik. De még ebben a szűkebb körű összehasonlításban is feltűnő hátrányban vagyunk az oktatói fizetések terén, hiszen nálunk a legmagasabb jövedelmi kategóriába sorolt professzor is csak 390 ezer Ft nettót (azaz alig több mint 1000 eurót) visz haza havonta, a lista alján álló tanársegéd pedig 135 ezret, ami kevesebb, mint a doktoranduszok ösztöndíja.

Ez pedig aligha motiválja az (elvben) legtehetségesebb hallgatókat, hogy egyetemi karriert fussanak be, aminek az egyik vonzereje mindig az oktatás és kutatás szabadsága volt. Ezt kellene biztosítani – akár a hasonló képzettségűekénél kevesebb jövedelem mellett – a *tenure*-nak, az élethosszig tartó kinevezésnek, amit nálunk korábban a közalkalmazotti foglalkoztatás jelentett, és amihez a nemzetközi gyakorlatban kemény feltételek alapján kell bizonyítani a rátermettséget egy független bizottság alapos vizsgálata nyomán. A mi „modellváltó” egyetemeken, ahol könnyedén áttértek az egyszerű munkaviszony rendszerére, erről mind a mai napig hallgatnak, és Stumpf még csak kérdést sem kapott e tárgyban. Meggyőződésem, hogy a nagy csend, amellyel az oktatók az átalakításokat fogadták, nem kis részben a fenyegetettségnek tudható be, hogy a mostani munkaviszonyát bárkinek könnyedén meg lehet szüntetni.

De vissza a versenyhez. Vajon melyik felsorolt közép-európai egyetemen működik a nálunk most bevezetett alapítványi struktúra? Elárulom: egyikben sem. Mind állami egyetemek, amelyek nagyobb, esetenként jóval nagyobb büdzből szabadabban gazdálkodnak, mint a mi kancellároktól és kormányzati beavatkozásoktól sújtott intézményeink, amelyek már feladták az önálló szakpolitika iránti igényüket, és csak arra képesek, hogy várják, milyen döntéseket hoznak a fejük fölött, milyen irányokat jelölnek ki számukra, amelyeket nemcsak készségesen követnek, de maguk kérik, hogy arra mehessenek, hogy az ismeretlen összetételű Km.-ok uralkodhassanak felettük, amelyeket, szemben a mindenkori oktatási tárcával, kívülről, de még a parlamentből se tud senki felelősségre vonni. Mintha Petőfi forradalmi verse refrénjének kérdésére kórusban mind azt válaszolnák: „Rabok, rabok, rabok!”

„viszem a felhalmozott kapcsolati tőkét”

Mert Stumpf szerint hosszú távú stabilitást kell biztosítani a Km.- és FB-tagoknak, akik magukra vállalták a fenntartói felelősséget, és a nevüket adták hozzá. Ezért nem szabad őket választásonként rángatni, hiszen az egyetemek hosszú távú érdekének ez nem tenne jót. (És valóban: a mostani törvénycsomag is örökös Km.-tagokkal számol.) Jóllehet hivatkozott a német és a finn példákra, azt elfelejtette hozzátenni, hogy ott nem örökre nevezik ki a tagokat, ráadásul az egyetemeknek döntő szavuk van a tagok jelölésében.⁶ Ugyan említette, hogy bevonják az egyetemeket is a Km.-ok tagjelölésébe, de ezen nyilván nem a szenátusokat, hanem a rektorokat értette, viszont a felkérést az MTA-ra is kiterjesztette. A most benyújtott „főtörvényben” azonban csak annyi áll, hogy a FB egy tagját jelölheti a szenátus, azaz a Km.+FB nyolc tagja közül egyet, és az sem vehet részt az operatív döntések meghozatalában.

Megnyugtatta a hallgatóságot azzal kapcsolatban is, hogy a Km.-ok tevékenysége folytán nem veszhet el a közvagyon (ami persze akkor már nem közvagyon lesz), mert alkotmányos követelmény, hogy azt csak közcélokra lehet felhasználni, s ebben a tagoknak vagyoni felelősségük is van. Ezt a vagyoni felelősséget ugyan nem láttam a törvény szövegében megjelenni, de nem hagy nyugodni a gondolat, hogy ha a jövőre már mindenható és leválthatatlan testület netán úgy látja jónak, hogy a tulajdonukba került egyik vagy másik épületet (üdülőt, vadászházat, kacsalábon forgó kastélyt), mondjuk annak töredék értékéért adja el egy baráti vállalkozónak, majd teljesen eleget téve a vonatkozó törvényhelynek a befolyt vételárat szigorúan az oktatás céljaira fordítja, vajon ki fog szót emelni a felháborító tranzakció miatt?

A korábban még illetékes tárca vagy a parlament bármely oldalán ülő képviselők aligha, hiszen mi közük lenne egy magáncég üzleti tevékenységéhez? Az egyetemnek sincs ehhez joga, hiszen annak maga az alapítvány a fenntartója. Egyedüli beavatkozóként marad tehát a fent említett vagyonellenőr, akit – mily szerencse! – a Km.+FB maga jelölhet ki. Ha pedig a vagyonellenőrnek nincs kifogása, akkor akár a gödöllői Grassalkovich-kastély is most már, sőt újra valódi magántulajdonná válhat.

A kormánybiztos továbbá az átalakulás előnyeként említette, hogy gondolkodnak a kötvényeken, illetve a tao-n keresztüli pluszfinanszírozás lehetőségén is, amely utóbbi forma (gondolván a felcsúti csapat ez irányú hatalmas sikerére az elmúlt években) jórészt nyilván a sorba most mégis beálló Testnevelési Egyetemnek fog kedvezni. Ugyanakkor éppen a felcsúti példa mutatja, hogy a tao-csapból folyó pénzeső önmagában egyáltalán nem hoz kézzelfogható eredményeket – legföljebb csak a hazai pályákon.⁷

„viszem a bölcsit viszem a temetőt”

Tény, hogy a tárgyalóképes kormánybiztost és a Palkovicsnál fékezettebb habzású döntés-előkészítést az egyetemi vezetők fellélegezve fogadták, aminek legalább a felszíni eredményei már látszanak. A Pannon Egyetem most nyilvánosságra került Km.-ába feltehetőleg a veszprémiek kívánságára kerülhetett be több személy, így egy korábbi rektoruk is.⁸ A már korábban kijelölt Navracsics Tibor ugyan kissé elszólta magát, miszerint az egyetemi átalakítások eredményére akár több évet is várni kell,⁹ de akkor miért nem lehetett addig halasztani az átalakítást, amíg egyik-másik egyetem sikerre viszi a kezdeményezést, különösen, mert az első fecske Corvinus rektora maga is 5-7 évre teszi, mire látható lesz a fejlődés.¹⁰

A választ persze tudjuk: egy év múlva választások következnek, és még ha nem győz is az ellenzék, a Fidesz már most biztos lehet benne, hogy nem lesz kétharmados többsége a parlamentben. Akkor pedig sietni kell. A közéletben tapasztalható egyre durvább hangnem is erre figyelmeztet, és várható, hogy a mostanra már bevált recept segítségével további vagyonelemet helyeznek ki „a közösségi célok leghatékonyabb elérését szem előtt tartva”.

Más Km.-ok tagságával is igyekeznek kedvező hatást elérni. A Miskolci Egyetem esetében az előző polgármester halála miatt megüresedett helyre a Km. elnöke, Varga Judit igazságügyi miniszter az ellenzék

által támogatott polgármestert, Veres Pált „hívta meg”.¹¹ Bár nem tudni, milyen minőségében küldte el a meghívást, mert a törvény úgy rendelkezik, hogy a Km.-ok tagságát az illetékes miniszter, azaz Palkovics László jelöli ki, amíg az ITM-é az alapítói jog.

A találgatási szezon mindenestre elkezdődött az átalakuló egyetemek Km.-tagságáról. Jelentkezőt könnyű lesz találni, hiszen az 1–1,5 milliós havi tiszteletdíjakat kevesen fogják visszautasítani. Pécssett biztosra veszik Bódis József ITM-államtitkár elnökségét, a politikusok sorából Szili Katalint, Mikes Évát és Hoppál Pétert emlegetik¹². Debrecenben valószínűleg Palkovics maga is esélyes lehet a már korábban közszájon forgó nevek (Kósa Lajos, Halász János, Pósnán László) mellett. Szegeden nem politikust, hanem az előző rektort, Szabó Gábor akadémikust tartják a legvalószínűbb befutónak, de meglehet, a helyi kötődésű miniszter, Novák Katalin beelőzi. Az is elég bizonyos, hogy mindhárom tudományegyetem Km.-ában jelen lesz az ottani többségi egyház képviselője, bár nem a legmagasabb szinten. A Semmelweis esetében a kormányfőhöz több okból is egyre közelebb álló Merkely rektor szava súlyosabb lesz, mint a többi rektoré, éppen ezért nehezebb is megjósolni az eredményt. És arra is szívesen fogadnék, hogy Schmitt Pál nem marad ki a TE testületeiből.

A kisebb egyetemek közül az egri a katolikus egyház védőszárnyai alá bújik, bár ezek alatt a szárnyak alatt sem csupa öröm az élet, mint az a Pázmány egyes karairól szóló hírekből kiderül. Az ő bölcsészkaruknak a Piliscsabáról való végleges kiköltözésével egy álom és egy nagy összegű beruházás foszlott széjjel, amiért csak részben kárpótlás az az alapítvány, melyet az egyetemi célokra alkalmatlan Makovecz-épületek hasznosítására hoztak létre.

Az biztos, hogy egy tekintetben az egyetemek teljes autonómiát élvezhettek: maguk választhatták meg az őket tulajdonló alapítványok nevét. Így eshetett meg, hogy a nyíregyházi, a dunaújvárosi, a szegedi továbbra is székhelye nevét tartotta meg, a budapestiek egy része az intézményük nevét, mint a budapesti gazdasági (BGE), a táncművészeti (MTE) és a testnevelési (TE). Mások fantáziadúsabb elnevezésekkel kívántak kitűnni, így a debreceniek az eredeti alapító és korábbi névadó Gróf Tisza István, az óbudaiak a Magyarországon kevésbé ismert Rudolph Kalman nevét választották (mondjuk, Kandó Kálmán helyett, akihez, úgy tudom, sokkal több közük volt), vagy a Semmelweis Egyetem, amely a rájuk csak közvetetten és ügyetlen szerkesztéssel utaló „Nemzeti Egészségügyi és Orvosképzésért Alapítvány” névnél kötött ki. De egyikük sem tudta felülmúlni a pécsiek találékonyságát, akik valószínűleg egyetemi versenyeken keresik majd azt, aki fejből képes lesz hibátlanul leírni saját fenntartójuknak, a városuk latin nevéből képzett „Universitas Quinqueecclesiensis Alapítvány”-nak a nevét.

A Semmelweisen kívül, amely a Richter részvényeit kapta meg, csak egyetlen másik egyetem jutott vagyonhoz, a bizonyára a „Ne mi nyerjük a legtöbbet!” jelszót választó új Tokaj-Hegyalja Egyetem Sárospatakon, amely a Grand Tokaj Zrt. részvényeit mondhatja magáénak. Itt azt beszélnek, hogy a több szempontból is érintett kormánybiztos, maga Stumpf István lesz a Km. elnöke, ezzel még jobban kiérdemelve a kormányfői bizalmat.

*

A mostani dömpinggel lezárul az egyetemi átalakítások tavaly váratlanul elkezdődött folyamata. De mivel évés közben jön meg az étvágy, a vagyonkezelő alapítványok fénykora még most következik. Csak a kezüket figyeljük...

(Az idézetek Erdős Virág Ezt is elviszem magammal című verséből származnak.)

1 <https://www.es.hu/cikk/2021-02-12/kenesei-istvan/tajtekos-napok.html>

2 Lázár János nyilván ezt a koncot próbálta előre megszolgálni ezzel a minősíthetetlen kirohanásával: „a keleti vakcinák eddig 600 ezer magyar embernek mentették meg az életét, illetve óvták meg őket a súlyos betegségtől, a nyugati vakcinák hiánya miatt pedig 20 ezer magyar ember veszítette el az életét”.

<https://szeged.hu/hirek/41335/lazar-janos-hires-jarvanyugyi-szakember-szerint-20-ezer-magyar-ember-halt-meg-a-nyugati-vakcinak-hianya-miatt-a-keletiek-viszont-600-ezret-megmentettek>

3 Ezt a célt csak a „sui generis” főtörvény mellékletében fejt ki, amely elég sajátos megoldás.

4 https://hvg.hu/gazdasag/20210326_Johet_az_egyetemi_kotveny_es_az_egyetemi_tao

<https://telex.hu/belfold/2021/03/26/stumpf-szerint-a-kormany-ha-akarna-se-tudna-elfoglalni-az-egyetemek-et-majd-bemutatta-az-uj-veszpremi-elnokot-navracsics-tibort>

<https://www.youtube.com/watch?app=desktop&v=WACCEYzjDpw>

5 https://ec.europa.eu/info/strategy/recovery-plan-europe_en

https://ec.europa.eu/info/business-economy-euro/recovery-coronavirus/recovery-and-resilience-facility_en

<https://www.eurashe.eu/community-voice-two-opportunities-phe-institutions-cannot-miss/>

6

<https://www.es.hu/cikk/2020-07-03/kenesei-istvan/nemzeti-egyetem-nemzeti-tudomany-nemzeti-konyvtar.html>

7

<https://foci.444.hu/2021/03/10/a-felcsuti-fociparadicsom-nem-szabalyos-korulmenyek-kozt-jutott-hozza-egy-etlen-munkanap-alatt-harommilliard-forint-tao-tamogatashoz>

<https://telex.hu/sport/2021/03/30/u21-valogatott-kieses-europa-bajnoksag-elemzes>

8 https://hvg.hu/gazdasag/20210326_Navracsics_Tibor_pannon_egyetem_modellvaltas

9

<https://168.hu/itthon/navracsics-akar-tobb-evet-is-varni-kell-mire-kiderul-sikerese-e-az-egyetemi-modellvltasok-202227>

10 https://hvg.hu/itthon/20210402_corvinus_modellvltas_tapasztalatok

11

<https://magyarnarancs.hu/belpol/ellenzeki-tagokkal-legitimalna-a-fidesz-a-maganegyetemi-rendszert-237101>

12 <https://szabadpecs.hu/2021/03/pte-kuratorium-bodis-jozsef-mikes-eva-es-szili-katalin-is-tagja-lehet/>